

Асс. Сања Савић, мр

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

ИСТОРИЈА СМРТНЕ КАЗНЕ КОД СРБА

У хијерархији људских права најзначајније место заузима право на живот. Иако је реч о питању које данас изазива бројне полемике, смртна казна је у историји кривичног права већине народа представљала редовну појаву. У вези с тим, аутор се у раду бави питањем историје смртне казне код Срба. Кроз анализу доступних извора аутор ће покушати да укаже на случајеве у којима се изрицала смртна казна, начине њеног извршења, као и њено место у систему кривично-неправних санкција.

Кључне речи: Смртна казна; Душанов законик; Шибa; Точак; Казнителни законик.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Смртна казна развила се из крвне освете, која је била карактеристична за сва родовско-племенска друштва. У почетку је та освета била тотална, тј. односила се на све чланове рода коме је припадао извршилац. Међутим, временом се она сужава само на породицу извршиоца, а касније, по принципу талиона („око за око, зуб за зуб“), она се примењивала само у односу на извршиоца. Дакле, циљ талиона био је узвратити учиниоцу истом мером. Временом се уводи и композиција, као систем накнаде за учињено недело. Разликовале су се добровољна и законска (легална) композиција. У првом случају, висина накнаде која је исплаћивана оштећеном зависила је од њиховог међусобног договора, а у другом случају, износ накнаде био је прописан у закону.

Питање смртне казне код Срба обухвата временски распон од неколико векова. У складу с тим, у раду ће бити анализирани доступни извори из периода средњовековне, устаничке и модерне српске државности.

2. СМРТНА КАЗНА У ДУШАНОВОМ ЗАКОНИКУ

У законским споменицима који претходе Душановом закону нема никаквих одредаба о смртној казни. Познат је случај из 1308. године, када се покушало са увођењем смртне казне због убиства Србина од стране Дубровчанина.¹ У том случају, дубровачки кнез је желео да одустане од казне вражде која је била утврђена на 500 перпера и да казни убицу смртном казном. Затражио је мишљење краља Милутина, а овај му је одговорио да неће прољевати крв својих поданика, а да Дубровчани могу са Дубровчанима да раде шта хоће.² Дакле, видимо да је краљ Милутин изричито одбио да примењује смртну казну у односу на своје поданике. Међутим, то што се смртна казна не помиње у изворима, не значи да она није постојала у пракси. Теодор Тарановски сматра да је према обичајном праву за тежи облик невере, односно издаје владара следила смртна казна.³

До увођења смртне казне у српско средњовековно право дошло је под утицајем Византије. По речима Т. Тарановског, она се јавља као новаторство које „или замењује стару обичајну казну за једно старо кривично дело или по први пут санкционише неко ново кривично дело, које није домаћем праву било ни познато“.⁴

Душанов законик представља најзначајнији правни споменик средњовековне српске државе. Законик је донет из два дела. Први део има 135 чланова и усвојен је на сабору у Скопљу, 21. маја 1349. године. Други део, који има 66 чланова, усвојен је пет година касније. Законик није сачуван у оригиналу, али је до сада пронађено 25 преписа. Од тога је сачувано 24, јер је Руднички (Београдски) препис изгорео у пожару Народне библиотеке 6. априла 1941. године. Захваљујући С. Новаковићу, који је на основу Призренског преписа извршио реконструкцију Душановог законика, у могућности смо да се упознамо са његовом садржином.

---

¹ Т. Тарановски, *Историја српског права у немањихкој држави*, Београд 2002, 307; А. Соловјев, *Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка*, Скопље 1928, 155.

² М. Павловић, *Српска правна историја*, Крагујевац 2005, 50.

³ Т. Тарановски, 312.

⁴ *Ibid.*, 311.

У Душановом законуку смртна казна помиње се у неколико случајева. Због њихове малобројности, а с циљем бољег разумевања, сматрамо да је оправдано навести сваки од њих понаособ.⁵

Чл. 53. О осилију владике

„И који властелин узме владуку по силе, да му се обе руке одсеку и нос уреже. Ако ли себар узме по силе владуку, да се обеси; ако ли своју другу узме по силе, да му се обе руке одсеку и нос уреже.“

У наведеном члану говори се о кривичном делу силовања. Управо код овог кривичног дела највише долази до изражаја сталешка разлика. Уколико је кривично дело извршено унутар истог сталежа, казна је била одсецање руку и урезивање носа. Насупрот томе, себар који је силовао властелинку кажњаван је смртном казном, која је извршавана вешањем. Супротан случај, тј. уколико би властелин силовао себарку није регулисан Закоником. То, наравно, не значи да дело није било кажњавано на одговарајући начин. По Соловљевом мишљењу, у том случају изрицала се само блажа казна – одсецање носа.⁶

Чл. 95. О псости

„Кто опсује светитеља или калуђера или попа, да плати 100 перпер; и кто се најде убив светитеља или калуђера или попа, да се тази убије и обеси.“

Као што видимо, убиство свештеног лица такође је кажњавано смртном казном, али за разлику од претходног, у овом случају није прецизиран начин извршења. Из наведеног члана јасно је само то да је након извршене казне тело вешано. Овакво поступање са телом убијеног требало је да има застрашујући ефекат на околину, а предвиђено је вероватно због посебног положаја који су жртве уживале у друштву.

Чл. 96. О убиству

„Кто се обрати убив оца, или матер, или брата, или чедо своје, да се тази убица иждеде на огњи.“

Наведеним чланом регулисан је случај убиства блиског сродника: оца, мајке, брата или детета. У том случају, убици је следила

---

⁵ Сви чланови Душановог законика наведени су према: Љ. Кркљуш, *Одабрани извори из правне историје српског народа*, Нови Сад 2003, 31–48.

⁶ А. Соловјев, 183.

смртна казна, а извршавана је спаљивањем. Наведени члан има свој извор у Прохирону,⁷ где се каже: „Убиви восходештаго или нисходештаго суродника, огњу предајет се.“⁸

Чл. 130. О цркви

„Црков кто обори на војске да се убије или обеси.“

Рушење цркава током ратних похода претило је да угрози углед српске војске пред Грцима. Управо из тог разлога, Душан је у свом Законику прописао да ће свако онај ко поруши цркву бити кажњен смртном казном. Недоумицу, међутим, изазива начин извршења те казне – „... убије или обеси“. У већини преписа Душановог законика казна је била постављена алтернативно. Међутим, по мишљењу М. Павловића: „Избор између убијања (мачем) и вешања коси се с казненом логиком јавног излагања леша злочинца. Већ самим тим што је представљало казну посебног дејства, вешање није било употребљавано као алтернативна казна. Законик не зна за алтернативне казне, па је тешко веровати у један изузетак.“⁹ Дакле, казна је вероватно била постављена кумулативно (убије и обеси), као и у случају чл. 95.

Чл. 145. О гусаре и тате

„Повелева царство ми. По всих земљах, и по градовех, и по жупах, и по краиштех, гусара и тата да нест ни у чијем пределу. И симзи образом да се украси татба и гусарство. У којем се селе нађе тат или гусар, този село да се распе, а гусар да се обеси стрмоглав, а тат да се ослепи, а господар села того да се доведе свезан ка царству ми и да плаћа все што је чинил гусар и тат от испрва, и паки да се каже како тат и гусар.“

Наведени члан усмерен је на сузбијање крађе и разбојништва, као кривичних дела против имовине. За означавање ових кривичних дела у средњовековном српском праву употребљавани су изрази татба и гуса, а њихови извршиоци су називани тат и гусар. Судећи према овом члану, село у коме је пронађен лопов или разбојник је расељавано, разбојник је кажњаван вешањем, а лопов ослепљивањем. Господар села морао је да плати за све што су лопов и разбојник учинили, а затим је кажњаван као и они. Да-

---

⁷ „*Qui ascendentem vel descendentem aut cognatum perimit, igni traditur.*“ Proch. XXXIX, 35. Наведено према: *Ibid*, 191. ф-4.

⁸ Т. Тарановски, 310.

⁹ М. Павловић, 125.

кле, наведеним чланом предвиђа се и индивидуална одговорност лопова и разбојника, као и господара села, али и колективна одговорност самог села у коме су пронађени извршиоци. Проблему крађе и разбојништва посвећени су и чланови 146 и 147. У наведеним члановима прописано је да ће сви они који имају обавезу да проналазе и хватају тате и гусаре бити кажњени на исти начин као и они, уколико не испуне своју обавезу. Теодор Тарановски сматра да је реч о новотарству које није било примењивано у пракси.¹⁰

Чл. 149. О гусари и тате

„Симзи образом да се каже гусар и тат облични. И такози ва обличеније, ако се што годе лицем ухвати у њих, или ако их ухвате у гуси или у крађи, или их предаду жупе, или селом, или господарем, или властелину који је над њим, како јест више уписано. Тизи гусарије и тати да се не помилују, на да се ослепе и обесе.“

Наведени члан односи се на тзв. *обличне* тате и гусаре. Реч је о оним лоповима и разбојницима који су ухваћени на делу, или је код њих пронађена украдена односно отета ствар. Они су кажњавани ослепљивањем, а затим и вешањем. У другом делу Душановог законика посвећено је доста пажње питању крађе и разбојништва. Александар Соловјев упућује на преузимање казне вешања из Прохирона.¹¹

Чл. 169. О златарех

„Аште ли се обрете златар освен градов и тргов царства ми у којем селе, да се то-зи село распе и златар иждеде. Ако ли се обрете златар у граду кове динаре тајно, да се златар иждеде и град да плати глобу што рече цар.“

За кривично дело фалсификовања новца, у Душановом законнику била је предвиђена смртна казна, која је извршавана спаљивањем. Наведеним чланом предвиђена је и колективна одговорност села или града у коме златар врши тајно ковање новца. Тако, нпр. ако би златар тајно ковао новац у селу, село је кажњавано расељавањем, а уколико је то чинио у граду, град је морао да плати глобу. Износ глобе није био фиксно прописан, него се морало платити онолико „што рече цар“.

---

¹⁰ Т. Тарановски, 310.

¹¹ А. Соловјев, 197.

Теодор Тарановски истиче да у Атонском, Бистричком и Ходошком препису Душановог законика постоје још два члана у којима је предвиђена смртна казна.¹² Чланом 99 регулисано је кривично дело паљевине. У Призренском препису предвиђена је дужност села да преда потпаљивача, а ако то не учини, село је сносило колективну одговорност и морало је да плати оно „што би пожежца патил и платил“. Судаћи према оваквој формулацији за потпаљивача су предвиђене две казне – патил и платил. У првом случају, казна није прецизно одређена, вероватно због тога што је била позната у обичајном праву, док је друга казна подразумевала накнаду штете. Према наведеним преписима, чл. 99 гласи: „Кто ли се нађе ужег кућу или гумно или сламу или сено по пизме кому, да се пожежца тази иждеде на огњи; ако ли га не даст, да плати оно село што би пожежца платил.“¹³ На основу овакве формулације може се извести закључак да је за потпаљивача предвиђена обавеза накнаде штете и смртна казна, која је извршавана спаљивањем. Дакле, за разлику од Призренског преписа, где казна није била прецизно дефинисана (патил), у познијим преписима је предвиђена смртна казна. Други члан на који упућује Тарановски јесте 101, а односи се на најезду.

Као што видимо, у српском средњовековном праву смртна казна била је предвиђена само за неколицину кривичних дела. Реч је углавном о оним кривичним делима која су претила да угрозе државни поредак. Када је реч о начинима извршења, помињу се само два: вешање и спаљивање.

3. СМРТНА КАЗНА У ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ

У држави Првог српског устанка донета су два правна акта, која су у историографији позната као Закон проте Матије и Карађорђево закон (*Криминални закон, Правила војена и народња*). Први акт је настао на самом почетку устанка – 1804. године, а садржао је 14 или 15 пунктова (тачака). На самом почетку, прота Матија упућује на изворе које је користио приликом састављања свог закона: „Ја сам имао кормчију и читао законе Јустинијанове и Мојсејову строгост над Јеврејима и испишем неколико параграфа из кормчије.“¹⁴ С друге стране, за Карађорђево закон није познато

---

¹² Т. Тарановски, 308.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Наведено према: Љ. Кркљуш, 53.

ни кад је настао, нити колико чланова је имао. На помен смртне казне наилазимо у оба правна акта.

Смртна казна је, пре свега, била предвиђена за убиство. У Закону проте Матије није било прецизирано на који начин ће смртна казна бити извршена: „*Ко би убио човека, да се убије и на коло метне.*“ Насупрот томе, у чл. 18 Карађорђевог закона изричито је наведено да ће убица бити стрељан, а потом и обешен.¹⁵ Осим убиства, смртна казна претила је и ономе ко побегне са страже: „*Са страже који побегне, да се стреља.*“ Међутим, поред наведених случајева у којима је изричито предвиђена смртна казна, постоје и они случајеви где је предвиђена казна могла да доведе до смртног исхода. Реч је о казнама шибе и стављања на точак (коло). Прва казна је преузета из Аустрије, а друга „из неке од немачких земаља“.¹⁶

На који начин је извршавана казна шибе може се закључити на основу наредбе врховног суда из 1929. године: „Препоручујемо Вам да призовете кнеза Николу Катића, који са согласијем вашим из кнежине своје нека скупи три стотине људи и у Рогачу доведе; које људе поставите у ред колико с једне толико и с друге стране, и сваком по једну обичну шибу илити простије рећи прутућ у руку да дате. По том изведите преступника Михаила Рошу, и у присуствију свију велегласно и вразумително његово рјешеније прочитајте; по којег прочитанију, скинувши преступнику кошуљу, пустите га од горњег краја између људи нека посредствено хода, а људи и с једне и друге стране нека га са оним шибама по леђима ударају. Кад сиђе кроз параду до на крај, и поврати се кроз исту параду натраг, до на прво своје место одакле је и пошао, то се зове један пут на место проћи, иначе један пут доле а један пут горе. И кад на тај начин шест пута доле сиђе, повраћајући се натраг на прво своје место одакле је и пошао, то ће се онда извршити над њим одређена казна; и то ће рећи: кроз триста људи 6 пута доле а 6 пута горе илити полусмртна шиба. По извршенију ове његове казни, постарајте се, да му се свако возможно лекарство преда, да би од претрпљене шибе оздравити могао...“¹⁷ Као што видимо, с

---

¹⁵ „*Који би убио човека својевољно а онај није на њега пушку потегао, и оведочи се чисто, осуђује се да се стреља и потом обеси.*“

¹⁶ М. Павловић, *Правна европеизација Србије*, Крагујевац 2008, 8–9.

¹⁷ Наведено према: *Ibid.*

обзиром на начин извршења, казна шибе могла је имати и смртне последице по осуђено лице. Управо из тог разлога се и правила разлика између „полумртве“ и „мртве“ шибе.

Мртва шиба извршавана је на следећи начин: „Осуђенога узму два пандура под руку или му метну по једну дугу пушку под обе мишке, које они држе између себе, и пошто осуђеноме свуку кошуљу с леђа до појаса, онда га проводе између два реда људи, који направе шпалир, па сваки од њих држи у руци по један врбов прутић и кад осуђени прође поред њега он га удари тим прутом по голим леђима, и кад се осуђени тако шест пута проведе између те гомиле тако и овамо, њему прсне кожа на леђима па га онако крвава проводе кроз гомилу, докле не издржи онај број редова на који је осуђен. Ко се осуди на 12 пута у место, то јест да га 12 пута проведу једанпут с једне, а други пут с друге стране, док не дође на место, дакле 24 пута одовуд и одонуд, он малакше, а многи изгубе и свест, али га они ипак придржавају док се казна потпуно над њим не изврши. После тога кажњеног однесу у болницу и тамо му завијају сирову кожу натопљену ракијом, да га лече. Многи од тога и умре, нарочито они који су на 12 пута осуђивани, и зато се то и зове мртва шиба.“¹⁸

У Закону проте Матије, шиба је била предвиђена у следећим случајевима:

„Ко отме девојку силом (као што гдегде бивало а особито у каквим бунама кад се судови побркају) тај женик, кум и стари сват шибу да трче а други штапови да се каштигују.“ (чл. 2)

„Ко утече из војске без допуштења да трчи шибу.“ (чл. 4)

„Кад се сваде и псују, који се превати за оружје као пола убиства да трчи шибу.“ (чл. 7)

Као што видимо, Прота није прецизирао колико пута осуђени треба да прође кроз колону шибача, нити колико људи ће бити у тој колони. Насупрот томе, подаци које нам пружа Карађорђеви закон су много исцрпнији у том погледу:

„Који би се војник усудио при изгубљењу баталије за живота оружје из руке дати или бацити, без изговора да трчи шибу мртву 6 пута кроз 600 момака.“ (чл. 14)

---

¹⁸ Наведено према: *Ibid.*, 185.

„Момци који се на стражу одреде, и ако би патрола затекла шиљбока да је заспао, шиљбоку шибе кроз 300 момака 3 пута, а каплару њином који је међу њима, по 50 штапа у два јутра, а прочим по 25. ако би патрола затаила и прочуло се и осведочило, то исто патрола да трчи и они.“ (чл. 21)

„Сваки старешина својој војсци да изда заповест, у србску стоку или какву рушадину за живота не дирати, но гди је баш нужда, да је војска гладна, то капетану војске да се пријави, капетан војводи, и потом војвода да заиште од оближњи села, нека покупе и нека за новце донесу и војсци продају. А што би села на војводино искање дала, то војвода да напише, колико је примио да се рачун може дати после. Кој би се војник усудио сам собом учинити и туђе марвинче убити, тај да плати двоструко и 25 штапа да прими. А у кога би се рушадина нашла туђа, тај шибу кроз 300 момака да трчи три пута, зато, што је свога брата харао.“ (чл. 25)

„Који се усуди отети девојку, тај момак да трчи шибу 3 пута кроз 300 момака, девојка да се пусти, и за кога она хоће нека се уда, а ово венчање безаконо не броји се за бракосочетање: куму (да се удари) 50 штапа, старом свату 50, а осталим сватовима по 30.“ (чл. 27)

С обзиром на наведене чланове, можемо закључити да је Карађорђе предвидео казну шибе пре свега за оне који би се оглушили о своје војничке обавезе или заповести својих старешина. Тако строго кажњавање може се правдати потребом увођења дисциплине у војне редове, а зарад очувања и унапређења резултата постигнутих у борби са Турцима. Занимљиво је, међутим, то што су и прота Матија и Карађорђе инкриминисали отмицу девојке и за њу предвидели исту казну као и за војнике – делинквенте. С разлогом се поставља питање да ли су та дела у то време имала исти значај, па су за њих и биле предвиђене истоветне казне? По речима М. Павловића: „Основни разлог инкриминације отмице девојке лежао је у томе што се радило о деликту који је по правилу за собом повлачио веће нередице, са елементима малих сеоских ратова. У отмицу девојке ишло се као 'на војску'... С обзиром на то, да је отмица девојке појава са изразито високим степеном друштвене опасности, морале су се инкриминисати како радње њеног извршења тако и главна последица (венчање).“¹⁹

---

¹⁹ М. Павловић, *Српска правна ...*, 245.

Педесетих година XIX века, у Совјету се поставило питање о оправданости оваквог начина кажњавања, јер „... она је кривца упропашћивала и духовно и физички“.²⁰ Следствено томе, шиба је укинута 6. маја 1859. године и замењена казном робије.²¹

Када је реч о казни точка, начин њеног извршења наведен је у чл. 24 Карађорђевог закона: „*Који би се Србин уфатио и осведочио да тајно води... шпијунлик да... род свој издаје, тај да се каштигује, да му се пребију обе ноге на 2 места и обе руке, и тако жив да се дигне на коло, и да се не скине док кост траје.*“ Осим за шпијунирање и издају, ова казна ја била предвиђена још у два случаја:

„*Који би се год пронашао или ухватио, буди свештеник, буди старешина, буди војник или најпоследњи копач, да зло о правителству и о држави српској говори, макар у војсци, макар у селу, тај подлеже каштигу као издатељ отачества и шпијун.*“ (чл. 16)

„*Који би отишао у хајдуке и ценио, и харао браћу своју, томе никакове милости ни предаје никад, но једнако да се тера, и кад се уфати жив да се преда суду и суд да поврати похарано, да му испребија и ноге и руке, и потом на коло да се разанне.*“²² (чл. 35)

Као што видимо, казна стављања на точак представљала је квалификовану смртну казну, и као таква била је предвиђена за издају државе, шпијунажу, вербални политички деликт и хајдучију. Оправдање за овако сурово кажњавање види се у потреби очувања новоуспостављене српске државности.²³ Јавно излагање тела имало је циљ да се застраши јавност, а самим тим и потенцијални извршиоци. Казна точка је укинута 27. августа 1858. године.²⁴

---

²⁰ М. Павловић, *Правна европеизација...*, 186.

²¹ *Ibid.*

²² О проблему хајдучије у Србији видети у: Р. Љушић, *Кнежевина Србија 1830–1839*, Београд 2004, 270–277.

²³ „Као и свака држава у повоју, тако је и српска држава Првог устанка била угрожена и изнутра и споља. Стога, сам опстанак Србије као нове државе штићен је инкриминисањем радњи које су је највећма угрожавале... Држава у стварању, односно први носиоци њене власти толико су слаби тако да се осећају угроженим од било ког облика критике. Инкриминисање критике државне власти и уређења има за циљ да учврсти и ојача ауторитет власти тек засноване државе.“ – М. Павловић, *Српска правна ...*, 243.

²⁴ М. Павловић, *Правна европеизација...*, 185.

4. КАЗНИТЕЛНИ ЗАКОНИК ЗА КЊАЖЕСТВО СРБИЈУ

Пре доношења Казнителног законика, материја кривичног права у највећој мери регулисана је парцијалним прописима – Устројством о окружним судовима, Законом о издаји и бунтовништву, Казнителним законом за поаре и крађе итд. Своје место у њиховом казненом систему имала је и смртна казна. Тако, нпр. у Казнителном закону за поаре и крађе од 26. маја 1847, предвиђено је да ће смртном казном бити кажњен „свако ко туђу кућу или другу зграду обије или отвори и опљачка, као и онај, који кога на путу или буди гди нападне и поара га или му што отме“.²⁵ Владавину Александра Карађорђевића обележила је и прокламација у којој је предвиђено: „Сваки онај ко би ишао против врховне власти земаљске, Устава и постојећег законског поретка било наговором или без, као и сваки онај, који би оваквим рукопомоћ давао, или би их прикрио или затајио или уз њих пристрао, казниће се убиством.“²⁶

С обзиром на то да је и хајдучија представљала велики друштвени проблем, 13. априла 1850. године донето је Решење о истребљењу хајдука и њихових јатака.²⁷ Према њему, смртна казна је претила не само хајдучима, него и њиховим јатацима: „Да се жив ухваћен хајдук преда окружном суду, који је дужан да га одмах узме на испит и суђење и када се докаже да је хајдуковао или се у хајдуке одметнуо, да га се осуди на смрт и одмах преда окружном начелству да га оно по истој пресуди, која се у том случају има сматрати за коначну и извршну, одмах погуби.“²⁸ Иако се Решење првобитно односило само на ужички округ, након два месеца проширено је и на чачански.

Казнителни законик за Књажество Србију усвојен је 29. марта 1860. године. У § 12 побројане су казне на које је кривац могао бити осуђен. Између осталих, предвиђена је и смртна кана. Казна је извршавана стрељањем, након чега је осуђени морао одмах бити сахрањен. Самим тим, законодавац је као реликте прошлости одбацио оне начине извршења који су подразумевали и

---

²⁵ Наведено према: *Ibid*, 183.

²⁶ Т. Живановић, *Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његовог и њеног кривичног правосуђа од 1804. до 1865. године*, Београд 1967, 167.

²⁷ М. Павловић, *Правна европеизација...*, 184.

²⁸ М. Томић, *Смртна казна и кривичном праву*, Београд 1985, 116.

мучење осуђеног лица. Јавност је могла присуствовати извршењу, али не и чланови породице.

Према доступном тексту Казнителног законика²⁹ видимо да је смртна казна била предвиђена за две врсте кривичних дела: кривична дела против државе и поретка и кривична дела против личности. Реч је о следећим случајевима:

1. *„Издајник отечества казниће се смрћу.“* (§ 83)
2. *„Чиновник, који изврши казн смрти, кад ова није судејским путем изречена и пресуду по закону извршителном постала, да се казни смрћу.“* (§ 126)
3. *„Ко хотично и с предоумишљајем човека убије да се казни смрћу.“* (§ 155). Казнителним закоником је посебно регулисано убиство родитеља или било ког предка у правој линији (§ 157), као и убиство извршено приликом извршења неког кривичног дела (§ 159).
4. *„Но ако ајдук и злочинство које у ајдуковању учини, да се казни смрћу.“* (§ 245)

5. ПИТАЊЕ СМРТНЕ КАЗНЕ У СРПСКИМ УСТАВИМА

На помен смртне казне наилазимо и у појединим српским уставима. Приликом усвајања устава из 1888. године, највећа расправа повела се око питања смртне казне за политичке кривице. Иако се Гига Гершић свесрдно залагао за њено укидање, краљ је био супротног мишљења. На захтев радикала укинута је смртна казна за чисто политичке кривице. Према чл. 13 Устава, изузети су „случајеви извршења или покушаја атентата на личност Владоачеву и на чланове Краљевског Дома, за које је одређена смртна казна у Кривичном Законику.“ Исту садржину има и чл. 13 Устава из 1903. године. Насупрот томе, у чл. 29 Устава из 1901. године смртна казна била је предвиђена и за убиство с предумишљајем и хајдучију. Дакле, видимо да је и почетком XX века хајдучија представљала велики друштвени проблем.

6. ЗАКЉУЧАК

Први, званичан помен смртне казне у доступним изворима српског права налазимо у Душановом законика. Уведена под ути-

---

²⁹ Чланови Казнителног законика се наводе према: Љ. Кркљуш, 95–126.

цајем Византије, смртна казна у Душановој царевини била је предвиђена само за неколицину кривичних дела. Реч је углавном о оним делима која су могла да угрозе постојећи државни и друштвени поредак, па су као таква и била најопаснија за самог владара.

Борба за ослобођење од иноверне, турске власти подразумевала је и правно уређење новоуспостављене државе. У правним актима донетим за време Првог српског устанка такође налазимо на помен смртне казне. Она је претила извршиоцима убиства, као и онима који су бежали са страже. Међутим, много већу пажњу у овом периоду су привлачиле казне точка и шибе. Прва је представљала квалификовану смртну казну, а била је предвиђена само за најтежа кривична дела против државе: шпијунажу, издају и хајдучију. Тако сурово кажњавање може се објаснити потребом очувања оних резултата који су постигнути у борби са Турцима.

Након што је Србија добила статус вазалне кнежевине почело се радити и на изградњи њеног правног система. Након доношења грађанског законика, 1860. године донет је и Казнителни (кривични) законик. Међу предвиђеним казнама, своје место нашла је и најтежа кривичноправна санкција, тј. смртна казна. За разлику од претходно поменутих случајева, где је извршење казне подразумевало и мучење осуђеног лица, приметно је да је законодавац у овом случају ишао ка својеврсној хуманизацији извршења.

Assistant Sanja Savić, LL.M.

Faculty of Law University of East Sarajevo

HISTORY OF CAPITAL PUNISHMENT OF THE SERBS

Summary

In the hierarchy of human rights the most important position belongs to the right to life. Although it is a question that still causes many controversies, the death penalty in the history of the criminal law of most nations represented regular occurrence. In relation to this, the author of the paper deals with the history of capital punishment of the Serbs. By analysing the available data, the author will try to point to cases where death penalty had been imposed, mode of its execution, as well as its place in the penal sanction system.

Key words: *Death penalty; Dushan's Code; Switch; Wheel; Penal code.*